

ELIAS WILHELM RUDA - TRÄDGÅRDSMÄSTARSONEN FRÅN HÄRINGE SOM BLEV SKALD

av Lars Olof Persson

Elias Ruda var trädgårdsmästare på Häringe sätesgård i Västerhaninge socken för två hundra år sedan. Där hade hans far tidigare haft platsen som gårdsfogde. Trädgården nedanför slottet räknade på den tiden sex tunnland och hade mängder av fruktträd. Den 3 september 1807 föddes det första av Elias och hans hustru Annas barn. Så småningom skulle det komma att bli sammanlagt åtta barn. Det första var en pojke som döptes till Elias Wilhelm. Ingen på Häringe

eller någon annanstans kunde då ana att denne gosse bara 25 år senare skulle komma att belönas med Kongl. Svenska Academiens pris för skaldestycket **Aristomenes på Rhodus**, skriven på hexameter.

Men nog märktes det snart att lille Elias Wilhelm var påhittig och hade lätt för att lära sig saker och ting. Det sades att dessa anlag mest kom från moderns sida. När farfadern, den äldre gårdsfogden, låg på dödsbädden bestämde han att den lilla hopskrapade förmögenheten helt skulle användas till att sända den begåvade sonsonen till läroverket i Strängnäs.

Lärde latin i trivialskolan i Strängnäs

Tio år gammal antogs Elias Wilhelm som elev i trivialskolan i Strängnäs och efter fem års studier hade han också klarat av den lägre delen av gymnasiet. På läroverket tycks han emellertid inte ha utmärkt sig på något

särskilt sätt. Han påstås hellre ha läst romaner än klassiska verk. Men påhittigheten fanns kvar och han roade sina kamrater genom att rita karikatyrer. Efter de fem åren i Strängnäs var han påtagligt skoltrött och ville börja förtjäna pengar. Han fick - som så många andra med någon skolutbildning på den tiden - anställning som informator i en prästfamilj. Det visade sig vara ett lyckokast för hans personliga utveckling. I prästens boksamling hittade han nämligen alla de stora tyska författarna. Han sträckläste Schiller och Goethe, som tilltalade sextonåringens romantiska svärmod. Elias Wilhelm började snart skriva egna dikter i samma anda och fick uppmuntran av prästfamiljen.

År 1825 mötte han en student från Uppsala som gav honom ytterligare uppmuntran och nya böcker att läsa. Vid 19 års ålder läste Elias Wilhelm med stor förtjusning inte bara klassiker som Shakespeare utan också alla de då moderna författarna som Lord Byron och Sir Walter Scott. Med latinkunskaperna från läroverket i Strängnäs i botten kunde han utan svårighet läsa och memorera både italienska och engelska texter. Trots att han inte fått något slutbetyg från gymnasiet befanns snart hans kunskaper vara tillräckliga för att han följande år kunde antas som student vid Uppsala universitet. För att kunna försörja sig som student - nu var arvet för länge sedan slut, arbetade han först i två år som informator hos landshövdingen von Nordenankar i Kalmar län.

Dessa två år i Kalmar kom att bli de mest produktiva i hans författarskap. Där skrev han **Brynolf s Äfventyr (1828)** som skulle vara en humoristisk parodi på Tegnér's Frithiofs saga. **Vildsvinsjakten (1829)** var en dramatisk dikt och **Hagbard och Signe (1830)** var en tragedi. Inget av dessa förflingsverk var väl särskilt märkvärdiga, men en auktoritet som Per Daniel Amadeus Atterbom - som sedermera kom att skriva Rudas biografi - bedömde dem ändå som lovande provostycken.

Romantiska minnen från Häringe

Hösten 1829 lämnade Elias Wilhelm Kalmar för Uppsala, där han också stannade de kommande tre åren. Sommarloven tillbringade han i Öster- och Västerhaninges prostgårdar. På båda ställena var han, enligt vad studiekamraten och skalden Carl Wilhelm Böttiger berättat *"alltid välkommen, emottogs med en gästfrihet, som snarare var föräldragodhet"*. Elias Wilhelms verkliga föräldrar hade vid det här laget flyttat från Häringe till Salem.

Riddardikten **Hugo, En Dikt i Fyra Sånger (i Skaldestycken 1834)** inleds med en tydlig hänсыftning till hembygden, med ett citat av Lord Byron:

"I came to the place of my birth and cried: The friends of my youth where are they? And an Echo answered: where are they?"

Så, helt visst är det Häringes lindar och slottsfasaden som skymtar i strofer som denna:

*Då Riddarn kom till borgen fram
Vid välbekanta lindens stam
Sin trogna häst han band.
Allt var så stilla rundtomkring,
Han såg, han hörde ingenting,
Så ödsligt allt han fann
I månens vemodsfulla strimma
De höga fenster sällsamt glimma.*

Sin kandidatexamen tog han ut i juni 1832 och fortsatte mot den magisterexamen som var målet för studierna. Han fick lysande betyg i humanistiska och filosofiska ämnen, i andra ämnen mera medelmåttiga. En betydelsefull lärare och mentor hade han i Atterbom, som tillträtt professuren i teoretisk filosofi 1828 och sedermera professuren i estetik och modern litteratur. Atterbom hade alltsedan han själv studerade i Uppsala ett par decennier tidigare stått i centrum för olika kretsar av litterärt intresserade studenter.

Atterbom betygsätter den unge studentens författarskap i ordalag som: frihet från allt manér; hans stil flödar ren och frisk, hjärtlig, enkel och ljuv. Och den store Johan Ludvig Runeberg omtalade Rudas skaldekunst som den "oerfarna, barnsligt ädla enfalden". Det kan med dagens språkbruk synas som en negativ kritik, men enligt N. Normans artikel om Ruda i Svensk Uppslagsbok från 1937 skall det uppfattas som beröm.

Akademipriset för Aristomenes på Rhodus

Samtidigt med studierna arbetade Elias Wilhelm intensivt med översättningar av både den nya och den klassiska litteraturen, han skrev recensioner i Upsala Correspondenten och mängder av dikter. Höjdpunkten av hans författarskap kom att bli **Aristomenes på Rhodus**, den som gav honom Svenska Akademiens Mindre Pris 1832. Poemet skildrar dramatiken när den grekiske hjälten Aristomenes först offerar sin dotter för att blidka gudarna och därefter tar sitt eget liv. Av ämnesvalet och versformen är det alldeles tydligt att Ruda noga läst och lärt in sin Homeros och att Akademien belönar honom för detta. I Akademiens priskommitté satt detta år litterära giganter som Johan Olof Wallin, Esaias Tegnér och Frans Michael Franzén.

"Låt mig dricka livet nektar"

Minnena från kandidat Rudas återbesök i Häringe skymtar fram på flera ställen i hans dikter. I **Serenad**, publicerad postumt i **Skaldestycken (1834)**, skriver han trånande:

*Unga sköna!
Natten stundar,
Månen lyser mild och klar
Kring de gröna fält och lundar
Skymningen sin slöja drar.*

Vålnads lika
Parkens lindar
I den klara månen stå
Välluktsrika Lena vindar
Röra löven då och då

Ljufva flicka! Balsamfläktar
Smeka rosen hvarje stund
Låt mig dricka
Lifvets nektar
På din varma rosenmund

Låt oss ila
Ner i Lunden
Der i fjol ditt namn jag skref
Der vi hvila
Skön är stunden
Ej för sömn så skön han blev

Nej, det blev väl inte mycket sömn den där heta sommarnatten i Häringes lundar! Annars är poemen oftare präglade av skaldens sorg och saknad, som i **Den öfvergifnes klagan**:

Ack hur hänryckt, hur förtjust jag kände
Nannys lina hvita hand i min.
Ack hur öm var hennes blick, hur brände
Hennes kyssar under skuggig lind!

Hon är borta - ack förgäfves klagar
Jag förtviflad på den huldas grift:
Tåras mina ögon alla dagar,
Blekna kinderna av sorgens gift.
Ty för evigt, evigt har hon somnat.

Avskedssången till Häringe

I den lika vemodiga **Trobadourens Avskedssång** minns trädgårdsmästarens son:

När ängens gräs av blanka län brytes
Och sommarns sol på mörkblå himmel står
Och blommans prakt i rika frukter bytes
Och åkermannen sin belöning får
I gyllne kärven som av Ceres knytes
Med långsam gång jag tyst och ensam går
Kring gröna gräs och löfbeklädda höjder
Och minnes dig och forna somrars fröjder.

"Hvar hjälm ska jag klyfva!"

Helt säkert var det vikingabygderna i Sotholm som inspirerade honom till **Vikingens Vårsång**, som beskriver hur käckt hövdingen förbereder årets härjningar på kontinenten:

Och min sköld och min hjälm jag från väggen tar ner,
och jag fejlar dem rena från damm,
Och min drake han simmar så stolt och så glad på de mörkblåa vågorna fram."

Under vårustningen av skeppen drömmer den blodtörstige vikingen om kommande bedrifter på slagfälten i Söderled, han fullkomligt "... darrar af längtan och hopp.

Ty jag tänker vid denna förtrollande syn på den långa, den bragdrika dag, på hvar hjälm jag ska klyfva, hvart sår jag ska ge i de blodiga vikingaslag."

Rudas beskrivning av denne nästan komiskt våldsbenägne viking skall nog läsas som en parodi på andra samtida författares glorifiering av vikingatiden.

Sången vid vännens grav

I den unge Rudas mera personliga dikter och sånger finns det i stället mycket av vemod och övergivenhet skildrad. Det finns också mycket av saknad och tidig död. Till en stor del ligger detta i den litterära stil som var på modet vid den här tiden, men är också uttryck för Rudas egna upplevelser.

Flera av hans studentkamrater dog tidigt och han fick anledning att skriva mer än en dikt med titel som **Vid en väns graf**. Mitt på vårterminen 1833 insjuknade och avled hans bästa vän amanuensen och nyblivne magistern Christian Frigelius i Uppsala. Vid graven sjöng vännerna unisont Rudas nyskrivna sång, som börjar:

*Broder! Tidigt har du målet hunnit,
Dunkla hvilokammarns helga frid.
Lycklig du som fridens palm har vunnit!
Här är mörker, här är storm och strid.*

Christians föräldrar bodde i Örebro. De hade inte kunna ta sig till sonens dödsbädd i Uppsala, men Ruda sänder dem en hälsning i strofen:

*Och i dina fäders hydda gråter
Öfver dig en silfverhårig far
Dig en djupt förkrossad mor begråter
Deras aftons milda ljus du var.*

Magisterexamen före den sista resan

Vid vårterminens slut den 14 juni 1833 erövrar Ruda sin magisterexamen vid Uppsala universitet. Nu börjar livet! Nu har denne kustens son bestämt sig för att under några lediga sommarmånader för första gången se och uppleva det inre av Sverige. Två dagar efter examen reser han till Stockholm för att där ta ångbåten mot Örebro och först av allt kondolera den nyligen avlidne vännen Christians åldriga föräldrar, förre lantränkmästaren i Örebro län Christoffer Frigelius och hans hustru Anna.

Elias Wilhelm blir förstas varmt mottagen och inviteras att bo ett tag i den bortgångnes pojkrum.

Men efter en kort tid insjuknar Ruda plötsligt och märkligt nog i samma sjukdom som Christian lidit av. Han blir, som en återkommen andra son, väl omskött av Christians mor i några veckor under sommaren 1833, men blir allt sämre.

En timme efter midnatt den 13 augusti 1833 avlider han, tre veckor innan han skulle ha fyllt 26 år.

Stoffet av nyutexaminerade filosofie magistern Elias Wilhelm Ruda, trädgårdsmästarens son från Häringe i Västerhaninge socken, som blev skald och som vid 24 års ålder fick pris av Svenska Akademien, begravdes i Uppsala fem dagar senare. ”*I en av fyra lindar omskuggad grift*”, berättar Atterbom i sin biografi som utkom året efter. Professorn stödjer sig i de biografiska detaljerna nästan ordagrant på det minnestal som den jämnåriga vännen och studiekamraten Carl Wilhelm Böttiger hade hållit inför en krets av den avlidnes promotionskamrater och vänner i Uppsala i november 1833. Så här patetiskt formulerade sig Böttiger i den ursprungliga texten:

- *I skuggan av fyra lindar utsågs hans sista hvilobädd, dit han med sin ännu oförwissnade lagerkrans kring den bleknade tinningen, nedsänktes av flera vänner, och bland dem fyra djupt sörjande Promotionskamrater.*

Både vännerna och professor Atterbom hade uppenbarligen förstått hur fäst Elias Wilhelm varit vid sin barndoms lindar i parken på Häringe.

Rudas många vänner och beundrare i Uppsala samlade ett fyrtiotal av hans efterlämnade verk i **Skaldestycken af Elias Wilhelm Ruda**, som trycktes hos N. M. Lindh i Örebro **1834**. Per Daniel Amadeus Atterbom ombads inleda diktsamlingen med en biografi över Rudas korta liv. Så här långt efteråt måste man dock erkänna att Atterboms – eller snarare Böttigers - blott 12-sidiga biografi över skalden från Västerhaninge idag har ett större läsvärde än själva diktsamlingen.